

İnovasyonun Önemi Teknoloji ve Girişimci Finansmanı

Işık Üniversitesi İşletme Kulübü

5 Kasım 2002

Selçuk Karaata

Giriş: Verimlilik, yeni teknolojiler ve yenilik...

Türkiye’de yeni bir siyaset konusu ortaya çıktı. Konumuz siyaset değil; ancak, bir ülke meselesi olduğu için siyasetçilerin yakinen takip etmeleri gereken, **inovasyon veya yenilik kavramı** konusudur. Özel olarak üzerinde duracağımız husus ise, kalkınma perspektifinden teknoloji ve önemi, teknolojik kalkınmanın önündeki en önemli engellerden olan finansman problemi, varsa alternatif çözüm metodu veya metotları olacak. Bu çerçevede içinde kalarak, finansman probleminin aşılabilmesi yolunda görece yeni bir yöntem olan, girişimci sermayesine ışık tutmaya çalışacağız.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü, UNCTAD, her yıl, ticaret ve ekonomik kalkınmanın irdelendiği bir rapor hazırlamaktadır. Rapor, global, bölgesel ve zaman zaman da çeşitli ülkeler bazındaki gelişmeleri irdelemektedir. 2000 yılı için hazırlanan rapor incelendiğinde, ABD’nin özel bir yere sahip olduğu hemen dikkati çekmektedir. Raporda, ABD’nin ekonomik büyümesinin, büyürken enflasyonu düşürmesinin ve işsizliği azaltmasının arkasındaki faktörler analiz edilmekte ve temelde, iki etkenin önemi üzerinde durulmaktadır: Bunlardan bugün için bizi özellikle ilgilendiren özel harcamalar ve verimlilik artışıdır.

Diğer taraftan, aynı raporda Avrupa Birliği’ne (AB) ilişkin teşhisler konmakta; AB’de kaydedilen büyümenin, işsizliği azaltacak boyutta olmadığı ifade edilmektedir. Asya ülkelerindeki gelişme ise, raporda, yüksek tasarruf ve sermaye birikimine bağlanmakta; ancak, verimlilik artışının büyümede önemli ölçüde etken olmadığı açıklanmaktadır.

Söz konusu rapora genel olarak bakıldığında verimlilik, yeni teknolojiler ve yeniliğe özel bir önem verildiği görülmektedir. Kısaca, bir ülkenin kalkınmasında, diğer faktörlerin kesinlikle göz ardı edilmemesi kaydıyla, yenilik oluşturma kabiliyetinin unutulmaması gerektiğinin altı çizilmekte; dünya pazarlarında, ürün ve hizmetlerde rekabet edebilmek için, verimliliğin üzerinde durulması gerektiğine işaret edilmektedir.

OECD’nin çalışmalarına göre, yenilik yapabilme yeteneğinin kalkınma üzerindeki etkisini konu alan iktisat kuramı bölünmüşlük arz etmektedir. Bununla birlikte, OECD, yeni büyüme kuramlarının iktisat yazınında belli bir bütünleşme sağlayabildiğini açıklamaktadır. Konuya gösterilen ilginin büyüme prosesinin

karmaşıklığının giderilmesinde ve yeniliklerin katkısının ve rolünün anlaşılmasında faydalı olduğu da yine OECD tarafından, konu ile ilgili raporlarda ifade edilmektedir.

Teknoloji ve yenilik politikalarına ışık tutan iktisat kuramları

Teknoloji ve yenilik politikaları konusunda akademik yazına bakmak faydalı olacaktır. Söz konusu politikaların geliştirilmesinde temel olan iki önemli kuram vardır: Bunlardan biri **neoklasik kuram**, diğeri ise **Schumpeterci** veya **evrimci** kuramdır. Neoklasik kuram iktisatta baskın eğilim olmasına karşın, teknoloji ve yenilik iktisadında yetersiz kalmış ve özellikle 1980’ler sonrasında üstünlüğü evrimci iktisat kuramına bırakmıştır (Taymaz, 2001).

Neoklasik yaklaşıma göre üretim teknolojisi, çıktı ve girdiler arasındaki ilişkiyi gösteren üretim fonksiyonu ile tanımlanır; ve dışsal bir kaynak olarak ele alınır. Bu kurama göre, teknolojik yenilik faaliyetleri için gerekli olan kaynaklar da piyasa tarafından en etkin şekilde tahsis edilecektir.

Özellikle Nelson ve Arrow’un çalışmalarından sonra pek çok neoklasik iktisatçı, teknolojik yenilik ve teknolojik bilginin dışsal olma özelliğini taşımadığını; bu nedenle teknolojik yeniliklerin üretilmesinde piyasaların aksayabileceğini; yani, tam rekabetçi piyasalarda bile bu faaliyetlere toplumsal olarak etkin düzeyde kaynak tahsis edilemeyeceğini; bu nedenle, devletin teknoloji ve yeniliklere ilişkin politikalarının kaynak tahsis süreçlerini etkileyecek biçimde yapılandırılması gerektiğini savunmuştur.

Evrimci yaklaşımın neoklasik yaklaşımdan en önemli farklılığı ise; ekonomik gelişme sürecinde teknolojik yenilik ve öğrenme süreçlerini ön plana çıkarmasıdır. Evrimci iktisat, teknolojik yenilik sürecinde belirsizlik ve tesadüfi etkenleri önemli bulduğu için “analiz birimi” olarak, farklı teknolojileri, farklı yetenekleri, farklı örgüt yapıları ile **firmaları** ve ekonomiye ilişkin diğer aktörlerin var olduğu bir **sistemi** dikkate almaktadır. Bu çeşitlilik, teknolojik gelişme sürecinin hem nedeni, hem de sonucudur. Firmalar arasındaki farklılıktan kaynaklanan bu çeşitlilik, teknolojik yenilik yoluyla rekabetçi üstünlük ve kâr elde edilmesini sağlarken, öte yandan, teknolojik yenilikler de bu çeşitliliği artırmaktadır. Schumpeter bu süreci “**creative destruction – yaratıcı yıkım**” olarak tanımlamaktadır.

Bu süreç, teknolojik yeniliklere dayalı olduğu için yaratıcıdır. Fakat yine bu süreç, teknolojik yeniliklere ayak uyduramayan firmaları, eski teknolojileri ve hatta sektörleri de **ayıkladığı** için aynı zamanda yıkıcıdır. Görüldüğü gibi, bu yaklaşımda evrimci kuramlar **yenilik-mutasyon, ayıklama-seleksiyon** gibi kavramları ön plâna çıkarmaktadır. Evrimci yaklaşım, teknolojik gelişme sürecini,

buluş (invention) → yenilik (innovation) → yayınma (diffusion)

gibi basit doğrusal bir süreç olarak değil de, hepsinin iç içe geçtiği karmaşık bir süreç olarak tarif etmektedir. Belirli bir teknolojinin geliştirilmesi, bir firmanın diğer firmalarla, ARGE kuruluşlarıyla, tüketicilerle yoğun etkileşimi sonucu gerçekleşmektedir. Bu etkileşim ve bilgi aktarım sürecinde piyasa dışı mekanizmalar da yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, evrimci iktisatçılar teknolojik yenilik süreçlerini “**sistem yaklaşımı**” kullanarak tanımlamaktadırlar. Sistem yaklaşımı, incelenen konuya göre farklı düzeylerde olabilmektedir. Temel olarak üç sistem düzeyi tanımlanmaktadır:

- a. teknolojik sistemler – technology systems
- b. sınai kümeler - clusters
- c. ulusal yenilik sistemi – national innovation system

Özellikle **ulusal yenilik sistemi** –national system of innovation - üzerinde bir miktar daha durmak isterim. Ulusal yenilik sistemi yaklaşımı, ulusal düzeydeki öğrenme süreçlerini ve bu süreçleri besleyen ulusal – kurumsal ilişkiler ağını ön plâna çıkarmaktadır. Freeman, Lundvall, Nelson ve Edquist gibi, önde gelen evrimci iktisatçılar tarafından geliştirilen bu kavram OECD tarafından da benimsenmiştir.

Evrimci iktisat kuramına dayanan teknoloji ve yenilik politikasının temel özelliği firmaların teknolojik yeteneğini geliştirmeye yönelik olmasıdır. Bu yaklaşımda, firmalar tek başlarına yenilik yapamayacakları [ya da tek başlarına bu yetkinliği kazanamayacakları] için, teknolojik altyapı kurumları, firmalar ve kâr amacı gütmeyen destek kuruluşları arasındaki etkileşim ve işbirliği önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, teknoloji ve yenilik politikasının amaçları:

- Yenilik için uygun bir ortam oluşturmak;
- Kurumlar arası işbirliğini teşvik etmek;
- Tüketicilerin yeni ürünlere yönelmelerini sağlamak;

- Firmalarda teknolojik yenilik kültürünü geliştirmek; yeni ürün, süreç ve hizmet geliştirilmesine yönelik yaratıcı düşüncüyü özendirmek;
- Firmaların gereksinim duydukları bilgi ve finansman kaynaklarına ulaşmalarını sağlamak;
- Teknolojinin yaygınlaşması ve bilgi akışı için piyasa dışı mekanizmaların ve ağ tipi örgütlenmelerin yaygınlaşmasını desteklemek;
- Kurumsal yapının geliştirilmesi, köprü görevi üstlenecek kurumların oluşturulması ve sistemik aksaklıkların engellenmesi

olarak özetlenebilir.

1990'ların yenilik politikalarında temel eğilim, evrimci iktisatçıların önerileri doğrultusunda, Metcalfe'nin belirttiği gibi, firmaların mevcut yenilik olanaklarını daha iyi kullanmalarına yardımcı olacak mali desteklerden çok, **yenilik olanaklarını oluşturacak ve geliştirecek politikalara yönelik olmuştur**. Bu politikalar, firmalar arasında ve firmalarla bilim altyapısı arasındaki ağın desteklenmesini içerir.

Yeniliğin iktisat kuramındaki yeri ve önemine değindikten sonra yeniliğin nasıl tanımlandığını incelemek de fayda olacaktır. Joseph Schumpeter beş yenilik tipi olduğunu savunmaktadır:

- a. Yeni bir ürün yaratmak veya mevcut bir üründe önemli bir kalitatif değişiklik yapmak.
- b. Bir endüstriye yeni bir işlem/proses getirmek.
- c. Yeni bir pazara girmek.
- d. Ürün veya hizmetin girdileri için yeni bir alternatif yaratmak.
- e. İşletme organizasyonuna değişiklik getirmek.

Teknoloji ve verimlilik...

Bu noktadan sonra verimlilik kavramına tekrar temas edelim. Teknoloji ve verimlilik arasındaki ilişkiyi analiz eden çok sayıda çalışma söz konusudur. Örneğin, çeşitli veritabanlarının ve anketlerin yardımıyla, 1987 ile 1991 yılları arasında, ABD'de 6.000 imalat sanayii firmasının verilerine ilişkin bazı analizler yapılmıştır. Doms ve

arkadaşları tarafından yapılan bir analizde, firmaların büyümesinde - gelişmesinde, ileri üretim teknikleri kullanılmasının etkisi olduğu savunulmaktadır. McGuckin ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada ise, gelişmiş teknoloji kullanan firmaların verimliliklerini artırabildikleri savunulmaktadır.

Tüm çalışmaları ve bu çalışmalar sonucunda ulaşılan sonuçları sadece ABD'ye indirgemek doğru değildir. ABD dışında çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalara bakıldığında, yine OECD'nin raporlarına göre;

1. Avustralya ekonomisinin gelişmesinde yenilik yaratma kabiliyetinin önemli olduğu; özellikle, yeni teknolojilerin üretim sistemleriyle entegrasyonunun hızlanmasının ve firmaların yenilik yaratmaya ve ARGE çalışmalarına daha yoğun bir biçimde eğilmelerinin kalkınmada etkilerinin hissedildiği dile getirilmektedir.
2. Almanya'da 1992-1997 yılları arasında yapılan analizler sonucunda yeniliklerin firma gelişimi-büyümesi ve istihdam yaratma üzerinde olumlu etkileri olduğu savunulmaktadır.
3. Belçika'daki firmalar için yapılan analizlerin de aynı sonuçları doğurduğu vurgulanmaktadır.

Yalnız, burada, özellikle hatırdaki olması gereken gerçek, yenilik yaratmanın, kristal küreden bakıldığı gibi net görüntü verebilen bir süreç olmadığıdır. Yenilikler ve yeni teknolojilerin yaygınlaşması **belirsizliği** de beraberinde taşımaktadır. Unutulmaması gereken nokta, belirsizlik faktörünün yanında, yeniliklerin ekonomiye başarılı bir biçimde katkıda bulunmasını sağlayan faktörlerin de bulunduğudır. Bu bağlamda, özetle,

1. Örgütsel değişim ve yenilik sürecinin gereklerine göre yeniden yapılanma;
2. Eğitim ve çalışanların bilgi ve yetenek düzeylerinin artırılması için gereken yatırımlar;
3. Rotasyonlar;
4. Çalışma takımları-grupları yaratma;
5. Kalite çemberleri ve
6. Yetki göçertmesi

gibi hususların da dikkate alınması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Yenilik yaratma sürecinde de değişimin görüldüğü bir diğer gerçektir. OECD'nin, nasıl bir değişimin gerçekleştiğine ilişkin gözlemleri şöyle özetlenebilir:

1. İş dünyası için yenilik oluşturma baskısı artmıştır. Bu baskıyı hem proses hem de ürün yeniliği alanlarında hissetmek mümkündür. Şirketler ayırdıkları ARGE bütçesinin sonuçlarını daha hızlı görmek istemektedirler.
2. Yeniliğin merkezinde **insan sermayesinin** olduğu daha fazla fark edilir bir hal almıştır. Bu gelişmeyle beraber insan kaynağının şirketler ve ülkeler arasında mobilitesinin arttığı teşhisi konmaktadır.
3. Yeniliğin finansmanında pazar ekonomisinin mekanizmalarının devlet desteklerine göre daha popüler bir hal aldığı izlenmektedir. Yeniliğin genlerinde bir süre için de olsa taşınan, sonuçta atılan ya da atılamayan belirsizlikle beraber, **geleneksel finansman yöntemlerinin dışında girişimci [risk] sermayesinin etkisinin arttığı** görülmektedir.
4. Yenilik geliştirmede bilişim teknolojilerinin etkisi daha da büyük boyutlara ulaşmaktadır.

OECD, yaşanan deneyimlerle beraber özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir bilim, teknoloji ve yenilik politikası geliştirmenin gereğini vurgulayarak politika belirleyiciler için çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunlar:

1. ARGE finansmanı için piyasa mekanizmalarının etkin bir biçimde harekete geçirilmesi, örneğın girişimci [risk] sermayesinin yolunun açılması;
2. Yetenek ve birikimlerin arz ve talebinin buluşturulmasında yeni organizasyonel uygulamaların geliştirilmesi;
3. Mevzuatı, teknolojik girişimciliği destekleyecek biçimde geliştirmek ve bunun gerekleriyle uyumlu hale getirmek; bilginin yayılmasının ve finansmanın önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacak tedbirleri almak ve gerekli düzenlemeleri yapmak;
4. Kamu ve özel sektör arasında ortak girişimleri destekleyerek, yeni teknolojilerin yaratılma ve yaygınlaşmasını artıracak yeni mekanizmalar geliştirmek;

5. Ürün, işgücü ve finanssal piyasalar arasındaki koordinasyonu artırmak;
koordinasyonun etkinliğinin sağlanması için eğitime özel önem vermek.

Yenilik yaratabilme ve finansman sorunu...

Şirketler kesimin başarısında yenilik yaratmanın önemini kabul ederek hareket ettiğimizde, yenilik yaratabilme yeteneğinin yaygınlaşmasının önünde bazı engellerin de varolduğunu dikkate almamız gerekecektir. İsveçli araştırmacı Steffan Jacobsson yeni bir teknolojinin yaygınlaşmasında üç temel unsura ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Bunlar:

- a. aktörler,
- b. ağlar – network, ve
- c. kurumlardır.

Kurumlar konusunda, yeni teknolojinin yaygınlaşabilmesi için iyi bir **sermaye piyasasına** sahip olmak gerektiği belirtilmektedir. Aslında, bu gerçeği kabul edip, kavramı Türkiye özelinde, belki biraz daha yaygınlaştırarak, **para ve sermaye piyasaları**, kısaca **mali sistem** olarak ifade etmek, sanırım yanlış olmayacaktır.

Yenilik yaratabilmenin firmaların kaderleri üzerinde önemli bir etkisi mevcuttur. Hayatlarını büyüyerek devam ettirme veya sonlandırma, firmaların yenilik yaratabilme yetenekleriyle çok yakından ilgili hale gelebilmektedir. Ancak, gerek büyük ölçekli, gerekse de küçük ölçekli firmaların yenilik yaratmaları yönündeki beklentileri finansman açısından kolaylıkla karşılayamadıkları malûmdur. Bu durum sadece çağımızın bir gerçeği değildir. Gutenberg de 15. Yüzyıl'da bir metal kalıp üzerine metal harfler koymayı başarmış; tam matbaayı icat edecek iken, uzunca bir süre projesini hayata geçirecek bir finansör aramıştır. Bugün manzara bir miktar değişse de benzerlikler gözlemlenebilir.

Yenilikte finansmanın kritik bir önemi vardır. Ve bu süreçte geçtiğimiz 10-15 yıl içinde çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uzun zaman boyunca mali sistem daha çok gelişmiş endüstrileri tercih etmiş, yeniliklerden uzak durmuştur. Bu sıkıntı özellikle yeni kurulmuş olan ve küçük ölçekli firmalarda daha yoğun bir biçimde gözlenmiştir. Bu tarz firmalar gerek net çalışma sermayesi, gerekse de yatırımlarını

finanse edecek kaynak arayışında, mali kurumların talep ettikleri nitelikte teminat gösterememeleri sonucunda hedeflerine ulaşmakta zorluklarla karşılaşmışlardır.

Bu nedenle, geleneksel finansman yöntemi dışında, girişimci sermayesi [risk] ile fonlama yeni teknoloji üretmeye dönük firmalar için daha uygun yapıda bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Çeşitli ülkeler girişimci sermayesi sektörünün gelişebilmesi amacıyla, devlet desteğiyle, Macaristan'daki TECH START, Belçika'daki START IT, Almanya'daki EXIST programları gibi, çeşitli programlar oluşturmuşlardır.

Peki, girişimci sermayesi yeniliği yaygınlaştırarak şirketler kesimi üzerinde arzu edilen etkiyi yaratabilmekte midir? Baygan ve Freudenberg'in çalışmasına göre, bu tarz finansman ile firma performansı arasında pozitif bir korelasyon söz konusudur. 1998 yılında Kortum ve Lerner tarafından yapılan çalışmaya dayanarak yapılan bir incelemeye göre, 1965 ile 1992 yılları arasında girişimci sermayesi ile desteklenen firmaların daha fazla patent sahibi olabildikleri ortaya konmaktadır. Avrupa Girişimci Sermayesi Kuruluşu'nun [European Private Equity and Venture Capital Association (EVCA)] 1996 yılında yaptığı bir ankete göre, girişimci sermayesinin, firma sahipleri veya yöneticilerinin performanslarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu ve benzeri kuruluşlar, ayrıca, istihdam yaratma, yatırımların artırılması, ihracat performanslarının artırılması gibi alanlarda girişimci sermayesinin pozitif etki yarattığına da işaret etmektedirler.

Türkiye'de sanayinin durumu ve girişimcilik profili...

Ülkelerin ekonomik kalkınmasında, dolayısıyla da, refah düzeylerini artırmalarında yeniliklerin ve girişimci sermayesinin önemini elden geldiğince vurgulamaya çalıştım. Bundan sonraki bölümde Türkiye'de sanayinin durumu ve girişimcilerin profiline ilişkin düşüncelerimi, yine yapılan bazı çalışmalara atıfta bulunarak aktaracağım.

Kavrakoğlu ve arkadaşlarının (2002) TÜSİAD tarafından yayımlanan bir çalışmada, **yaratıcılık** ve **yenilikçilik**, firmaların rekabetten başarılı çıkabilmeleri için temel üstünlük olarak nitelenmiş; başarının, özgün bir strateji izlemenin yanında, yaratıcılık ve yenilikçilik ile çok yakından ilgili olduğu savunulmuştur.

Anılan çalışmaya göre, firmalar, bu tarz özelliklere, bunları dışarıdan temin etmelerine imkan olmadığı için, ancak, iç dinamikleri sayesinde yaratılan ortak kurum kültürü ile sahip olabilirler. Yenilikçilik ve yaratıcılık bir sebep değil, sonuçtur. Yaratılan atmosfer, bilgiye verilen önem, risk almayı teşvik eden ve yetenekli kişileri kazanmayı hedefleyen bir yönetimin varlığı, yenilikçilik ve yaratıcılığı sağlayacak bütünün parçalarıdır.

Kavrakoğlu, Türk firmalarının büyük çoğunluğunda yaratıcılık ve yenilikçilik konusunda bir çekingenlik, hatta korku olduğunu belirtmektedir. Bunun bir nedenin sanayimizde yaygın olan kopyacılıkken, bir diğer nedeni ise, yenilikçilik ve yaratıcılığın zaten hedeflenmemiş olmasıdır. 1980'li yıllarda Türkiye'de başlatılan Toplam Kalite Yönetimi akımı Türk şirketlerinin bu alanda da tecrübe edinmelerine katkıda bulunmuştur.

Çalışmada, bir işte yenilik yapmanın yöntemlerinden biri “**esinlenme**” olarak ifade edilmektedir. Sektör dışındaki birikimlerden yararlanarak kendi sektörüne uyarlamalar yapılabileceğine işaretler, Toyoda'nın süpermarketlerden esinlenerek “just in time” üretim modelini otomotiv sektörüne uyarlaması, buna örnek olarak verilmektedir.

Aynı çalışmada, şirketlerde yenilikçilik ve yaratıcılığın geliştirilmesi için yapılması gerekenler şu şekilde özetlenmektedir:

1. ARGE departmanlarının kurulması;
2. En azından bir kişinin yenilik ve yaratıcılıktan sorumlu olması;
3. Şirketlerde 'reengineering' yaklaşımının benimsenmesi;
4. Tasarım merkezleri aracılığıyla firmaların bireysel çabalarının kolektif çabalara dönüştürülmesi.

Bunlar Türk firmalarının yenilikçilik ve yaratıcılık alanında başarılı olabilmesi için çok genel olarak açıklanan birkaç başlıktır. Bu adımların ötesinde girişimci tipolojisinin şirketler kesiminin başarısında önemi büyüktür. Girişimci sermayesine konu olabilecek bir firmada girişimcinin sahip olduğu profil önem arz eder. Sunuşuma, girişimci sermayesi açısından Türk girişimcilerinin tipolojisini araştıran bir çalışmanın bulgularını değerlendirerek devam edeceğim.

Türk girişimcilerinin tipolojisi: Erzurum ve Denizli örnekleri...

Bulut (2000) tarafından yapılan çalışmada iki tip girişimciden söz edilmektedir: Bunlardan ilki zanaatkâr girişimci (artizan), diğeri ise, fırsatçı (opportunist) girişimcidir. Girişimci sermayesi açısından girişimcinin sahip olduğu profil, fon sağlayan kişi ve kurumlar açısından önemli bir rehberdir.

Başarılı girişimcilerin sahip olması gereken özellikler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

1. Enerji seviyesi: Gerekli fiziksel ve zihinsel enerjiyi taşımayan girişimci, girişimin başlaması ve yürütülmesi sürecini yarıda bırakma riski taşır.
2. Uzun dönemli ilgi: Düşünce veya başlangıç aşamasındaki girişimlerin, ancak uzun bir sürede tamamlanabilecek olması, girişimcinin bu süre için projeye ve belirsiz uzun hedeflere kendini adanması ve taahhüdü önemlidir.
3. Kendine güven;
4. Başarma arzusu;
5. Düşüncel yaratıcılık;
6. Yeterlilik;
7. Yönetim kabiliyeti;
8. Hesaplanmış risk alma kabiliyeti;
9. Finanssal sonuçlarla ilgilenme.

Bir girişimci olarak, her ne kadar, anahtar bir ferdin varlığı önemli olsa da, başarılı olmuş girişimciler üzerinde yapılan araştırmalara göre, var olan dengelenmiş bir ekip, tek başına bir bireyden daha iyi performans göstermektedir.

Fon sağlayan şirketlerin yatırımlarında karşılaştıkları risklere karşı en iyi korunma yollarından biri, girişimin iyi bir yönetim ekibine sahip olmasıdır. Teknoloji ve ürün geliştirmede, pazarlama ve satışta, üretim ve operasyonda, son olarak da finansman ve yönetimde uzmanlığa sahip olunması kritik başarı faktörlerindedir. Yönetim ekibinin değişik disiplinlerde uzmanlığa sahip kişilerin bir araya gelmesiyle başarısızlık riskini enazlama şansları mevcuttur.

Son olarak, Erzurum ve Denizli illerinin karşılaştırmalı bir analizini girişimcilik perspektifinden değerlendiren bir çalışma üzerinde duracağım.

Bu iki ilde faaliyette bulunan, üretime yönelik işletmelerin sahiplerinin demografik özellikleri ile işletmelerin genel özellikleri, örnek kitle bazında genelleştirilerek girişimcilerin genel özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Denizli ve Erzurum'da faaliyette bulunan girişimcilerin doğum yeri açısından dağılımları ele alınmıştır. Girişimcilerin doğum yerleri açısından dağılımında kent kökenli olanların Denizli'de %73.7, Erzurum'da ise %80 olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, il merkezi doğumlu olanlar Denizli'de %41.1, Erzurum'da ise %3.8 oranındadır. Her iki ilde de girişimcilerin büyük bir çoğunluğunun kent doğumlu olmasının en önemli sebeplerinden biri, kentlerdeki yaşamın dinamikliği, belirsizliği, çok yönlülüğü ve farklılığına nazaran, kırsal alandaki yaşamın daha statik ve belirgin olmasıdır. Böylece kentsel alanlarda yaşayan bireyler, kırsal alanlarda yaşayan bireylere göre olaylar arasında daha fazla bağlantı kurabilen, ilişki sayılarının çokluğu ve farklılığından dolayı daha fazla yaratıcı olabilen, kentsel yaşamın pek çok belirsizliği karşısında risk üstlenmeyi bilen ve bunu tecrübe etmiş kişiler olabilir. Özellikle Denizli'deki girişimcilerin Erzurum'daki girişimcilere göre daha büyük bir kısmının şehir doğumlu olması, sanayileşmenin daha belirgin olduğu Denizli ilinde öne çıkan, girişimcilik zihniyetine de açıklık getirmektedir.

Bir diğer önemli faktör ise, bilindiği gibi, sanayileşmenin başlamasıyla birlikte bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasının kaçınılmaz olmasıdır. Çünkü girişimciler, yatırımlarını yaparken öncelikle dışsal ekonomilerin söz konusu olduğu yerleri tercih etmekte, dolayısıyla kentsel alanlara yönelmektedirler. Sanayileşmenin kentsel alanlarda başlaması, doğal olarak, girişimcilik vasıflarının da bu tür kentsel alanlarda yaşayan insanlarda kendiliğinden oluşması sonucunu doğurmaktadır.

Diğer taraftan, ikinci sektörde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, ekonomik gelişmenin temel unsurunu nüfusun şehirlere olan hareketi oluşturmaktadır. Çalışmada Erzurum ilinde faaliyette bulunan işletme sahiplerinin, ağırlıklı olarak, il merkezi doğumlu olmayanlardan oluşması, girişimcilik açısından, genel eğitim seviyesini de olumsuz yönde etkilemekte ve buna bağlı olarak Erzurum'da işletme faaliyetlerinin kısır kalmasına yol açmaktadır.

Girişimcilerin işletmecilik faaliyetlerinin zaman açısından dağılımında Erzurum ilinde istikrarsız bir yapı söz konusu iken Denizli ilinde zamana bağlı dağılımın büyük sapmalar içermediği görülmektedir. Türkiye’de dışa göç olgusunun en şiddetli yaşandığı Erzurum’da, üretim faktörlerinden emek ve sermayenin göçünün yanı sıra, en önemli unsur olan, girişimci ögesinin de belirli bir süre sonra ili terk ettiğine özellikle işaret edilmektedir.

Diğer taraftan mevcut işin mülkiyet yapısı da geleneksel ve modern girişimcilik unsuru ayrımında araştırmaya ışık tutar niteliktedir. Denizli ilinde mevcut işin mülkiyet yapısı, şahıs şirketi %9.5, aile ortaklığı %65.3, adi ortaklık %1.1 ve diğer konumunda olanlar %23.2 şeklinde bir oluşum gösterirken; aynı yapı Erzurum ilinde sırasıyla %33.8, %32.5, %11.3 ve %22.5’tir. Bu yapıda en yoğun şirket şekli Denizli’de %65.3 ile aile ortaklığı olurken, Erzurum’da en yoğun şirket şekli %33.8 ile şahıs şirketi olmuştur. Denizli’de sermayenin aile içerisinde de olsa, geniş bir tabana yayılmış olduğu ileri sürülebilirken, Erzurum’da sermayenin daha kişisel kaldığı, diğer ortaklara yönelmediği gibi aile ortaklıklarına da yönelmediği görülmektedir. Bu durumda, güven unsurunun ve büyümenin Denizli’ye göre nispeten daha az gerçekleştiği ve işletmelerin küçük işletme niteliğinde olduğu öne sürülebilir.

İşletmelerin büyüklüğünü ve gelişmişliğini yansıtan bir diğer öge ise, yukarıda da değinildiği gibi, işletmede çalıştırılan işçi sayısıdır. Ortalama işçi sayısının bir bölgede yüksek olması, o bölgenin o oranda gelişmiş ve güçlü bir girişimcilik yapılanmasına sahip olduğunun ve o nispete de gelişme kaydettiğinin göstergesidir. Erzurum’da faaliyette bulunan işletmelerin %61.3’ü 1 ila 10 arasında işçi çalıştıran işletme konumundadır. Oysa Denizli’de 50 ve üzeri işçi çalıştıran işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı %58.9’dur. Bu oranlar, işgücü çalıştırmak açısından Erzurum’da faaliyette bulunan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun çok küçük işletme niteliğinde olduğunu; Denizli’de ise, işletmelerin büyük bir kısmının orta ve büyük işletme tipinde olduğunu göstermektedir. Çalışan işçi sayısına göre küçük ölçekli sayılan sanayi işletmeleri, geleneksel ve modern işletmeler olarak ikiye ayrılabilir. Böyle bir sınıflandırma, özellikle küçük sanayinin sorunlarının çözümünde işe yarar. Geleneksel küçük işletmeler dar alanda talebi karşılamak amacıyla, basit teknikler kullanarak üretim yapan ve statik bir yapıya sahip işletmeleri kapsar. Modern küçük sanayi işletmeleri ise, geniş bir pazar talebini karşılamaya yönelik olarak kurulmuş bulunan ve bu yönde faaliyet gösteren, gelişmiş üretim teknik ve

yöntemlerini kullanan, dinamik bir yapıya sahip, sürekli bir değişim ve yenilenme içerisinde bulunan işletmeleri ifade eder. Bu çerçevede, Erzurum'daki işletmelerin genel anlamda geleneksel küçük sanayi işletmeleri olduğu, buna karşılık Denizli'deki işletmelerin modern küçük sanayi işletmeleri olduğu söylenebilir.

Talep ve dolayısıyla piyasa-pazarlama yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan sorun, atıl kapasiteyle çalışmaktır. % 40 ve daha altında bir oranda kapasite kullanımı Denizli'de %5.3 iken, bu oran Erzurum'da %35'tir. Yüzde 80 ve üzeri kapasite kullanımı Denizli'de %40 iken, Erzurum'da %15'tir. Kapasitenin eksik kullanımı işletmelerin ölçek ekonomilerinden yararlanamamalarına yol açmakta ve bu durumda işletmelerin ürettiği ürünlerin maliyetlerinin yüksek olmasına sebebiyet vermektedir. Yüksek maliyetli üretim, işletmelerin benzeri endüstrilerde fiyat rekabetine girememesine neden olmakta ve sadece taşıma maliyetlerindeki avantajlarının bulunduğu yerde ürününe talep doğurmaktadır. Bu durum ise, işletmelerin daha da yerelleşmelerine sebep olmaktadır.

Üretilen ürünün pazar payları, işletmelerin büyüklükleri, dışa açılma ve rekabetçi güce sahip olup olmadıkları hususunda bilgi veren bir diğer göstergedir. İşletmecilikte dışa açılma nispetinde güçlü ve vizyon sahibi olmak da kaçınılmazdır. Dolayısıyla, girişimcilik unsurunun incelenmesinde, bir yöredeki işletme yapısı incelenirken, söz konusu işletmelerin yerel kalmaktan çok, ürettikleri mamullerin bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası alanda pazarlanması büyük önem arz eder. Erzurum'da faaliyet gösteren işletmelerin çoğunun ürettikleri ürünlerin büyük bir kısmını buldukları yerde piyasaya sundukları, buna karşılık Denizli'deki işletmelerin ise, daha çok ulusal ve uluslararası pazarlara yönelik üretimde buldukları görülmektedir. Bu durum, Erzurum'daki firmaları ölçeklerini küçük tutmaya zorlarken, Denizli'deki firmalara daha büyük bir ölçekte çalışma olanağı sağlamaktadır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi girişimcilik ruhunun kazanılmasında en önemli öge olan vizyon sahipliği işletmelerin, dolayısıyla işletme sahiplerinin dışa açılmalarıyla yakından ilişkilidir.

Denizli'deki işadamları tasarruf saiklerinden en önemlisini geleceğin belirsizliğine, dolayısıyla ihtiyat amaçlı para talebine dayandırmışlardır. Denizli'deki ikinci önemli para talep etme unsuru, yatırım yapmak ve işletmeyi büyütmek olurken, bu unsur, Erzurum'da birinci sırayı almıştır. Bu ilde ikinci sırayı ise, geleceğin belirsizliğine karşı tasarruf etme alternatifi almıştır. Bu ilk iki unsur dikkate alındığında, Erzurum'da otofinansmana gitme eğiliminin daha yüksek olduğu söylenebilir. Her iki

ilin girişimcileri için geleceğin belirsizliklerine karşı tasarruf etme eğilimlerinin bu denli yüksek çıkması, gerçekte ülkenin ekonomik ve siyasal durumuyla ilgilidir.

Sonuç...

Ülkemiz, kişi başına düşen milli gelir rakamı baz alındığında, Dünya Bankası kriterlerine göre, alt orta gelir grubunda yer almaktadır. Sadece gelir düzeyini ortaya koyan bu karşılaştırmanın yanında, refah seviyesinin ölçümünde daha farklı parametrelerin de varlığını göz ardı etmemek gerekir. Ancak, ekonomik kalkınma ile sosyokültürel kalkınma arasında çift taraflı ve birbirini etkileyen bir manyetik alan olduğunu kabul ettiğimizde, kişi başına düşen gelir düzeyini artırmak için farklı alanları ilgilendiren tedbirlere ihtiyaç olduğu kesindir. Bunlardan biri, ülkemiz sanayii ve hizmetler sektörünün yenilik – inovasyon yapabilme kabiliyetini artırıcı tedbirler almak ve uygun teşvik mekanizmaları geliştirmektir. Planlama yapmak, araştırmacı ve geliştirmeye kaynak ayırmak, üniversite ve işletme işbirliğini artırma yönünde bir bilinç yaratmak, girişimci kültürünü geliştirmek, bu alanda hukuki düzenleme ihtiyacını gidermek, girişimci sermayesinin daha fonksiyonel hale gelebileceği bir platform yaratmak ve tüm bunların sonunda, Türkiye'nin geleneksel ürün ve hizmet gamını farklılaştırmak için yenilik yapmaya dönük bir bakış açısını geliştirmek önemlidir.

İnovasyon kavramının önem ve gereğine inandığımız, politika ve stratejilerimizi bu yönde geliştirdiğimiz zaman, ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları da iyileştirmek yolunda atım atmış olacağız.

Kaynaklar:

- Baygan G. and M. Freudenberg, 2000, “*The Internationalization of Venture Capital Activity in OECD Countries*”, **STI Working Papers**, OECD, Paris.
- Bulut H., 2000, “*Risk Sermayesi Sektöründe Girişimci Tipolojisi*”, **İşletme ve Finans Dergisi**.
- Caballero R., and M. Hammour, 2000, “*Creative Destruction and Development*”, **Working Paper 7849**, National Bureau of Economic Research, MA, USA, August.

- Gompers P. and J. Lerner, 1999, “*What Drives Venture Capital Fundraising*”, **Working Paper 6906**, National Bureau of Economic Research, MA, USA, January.
- Kavrakoğlu, İ., S. Gedik ve M. Balkır ile birlikte, 2002, **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**, TÜSİAD Yayınları.
- KOSGEB, 2000, **Türkiye’de KOBİ Anlayışının Dünü Bugünü Geleceđi, Panel Notları**, ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi.
- OECD 2000, **Mobilising Human Resources for Innovation, Science, Technology and Industry**, Paris.
- OECD 2000, **Science, Technology and Industry Outlook, Science and Innovation**, Paris.
- Stern, S. and, M. Porter and J. Furman, 2000, “*The Determinants of National Innovative Capacity*”, **Working Paper 7876**, National Bureau of Economic Research, MA, USA, September.
- Taymaz, Erol, 2001, **Ulusal Yenilik Sistemi: Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri**, TÜBİTAK/TTGV/DİE, Mart, Ankara.
- UNCTAD, 2000, **Trade and Development Report**, Chapter 1 and Chapter 4.